



Institutionen för Pedagogik, didaktik och psykologi

Urval av visor i förskolan
– Tas genusperspektivet i beaktande?

Anna Hanold och Frida Eriksson
December 2009

Examensarbete, 15 högskolepoäng
Didaktik

Lärarprogrammet
Handledare: Bengt Nilsson
Examinator: Göran Fransson

Anna Hanold och Frida Eriksson (2009). *Urval av visor i förskolan. – Tas genusperspektivet i beaktande?* Examensarbete i didaktik B. Lärarprogrammet. Institutionen för pedagogik, didaktik och psykologi. Högskolan i Gävle. 2009.Handledare: Bengt Nilsson.

Sammanfattning

Visor är ett vanligt förekommande inslag i förskolans dagliga samlingar. Syftet med visor i förskolan är främst att skapa glädje, känna gemenskap och utveckla språket. Studiens syfte var att belysa hur urvalet av visor sker och förskollärares samt barnens reflektioner kring det som sjungs. Undersökningen berör ytterligare barnens förståelse för textinnehållet. Till grund för studien låg genus- samt intersektionalitetsperspektivet, för att belysa och problematisera de föreställningar kring könsroller som uttrycks i visor.

Studien genomfördes på tre olika förskolor, genom kvalitativa intervjuer av förskollärare och barn, där sex förskollärare samt sex barn deltog. Barnintervjuerna skedde i par, medan förskollärarna intervjuades enskilt. I resultatet framkommer respondenternas tankar kring urval av visor. Vidare lyftes syftet med visor i förskolan samt vad barnen förstår av texterna.

Av resultatet framgår att visor är ett återkommande inslag i verksamhetens samlingar. Val av visor är ofta styrt av teman, där pedagogen gör urvalet för att innehållet ska passa till ämnet. Barnen upplever spontant att det är ”fröken” som väljer visor. Endast två av de intervjuade förskollärarna hävdade att de granskat vistexter ur ett genusperspektiv. Andra pedagoger menar att de uppmärksammat framställningen av könsroller i texterna, men menar att de valt att ha kvar visorna i repertoaren med argumentet att bevara kulturarvet. Vidare diskuteras i vilken grad framställningen, av traditionella könsroller i visor, påverkar barnen.

Nyckelord: Förskola, genus, intersektionalitet, musik, visor.

Innehållsförteckning

| | |
|------------------------------------------------------|----|
| 1. Inledning | 1 |
| 1.1 Bakgrund | 2 |
| 1.1.1 Könroller | 2 |
| 1.1.2 Genus | 2 |
| 1.1.3 Intersektionalitet | 3 |
| 1.2 Syfte och frågeställningar..... | 4 |
| 2. Litteraturinventering | 5 |
| 2.1 Musikens ursprung | 5 |
| 2.2 Musik som kultur | 6 |
| 2.3 Användning av visor i förskolan | 7 |
| 2.4 Genus i musik..... | 8 |
| 2.5 Barns förståelse och utveckling genom musik..... | 9 |
| 2.6 Genus i förskolan och hemmet..... | 9 |
| 3. Metod | 11 |
| 3.1 Process..... | 11 |
| 3.2 Urval..... | 11 |
| 3.3 Pilotstudie..... | 13 |
| 3.4 Genomförande av intervjuer..... | 13 |
| 3.5 Bearbetning av data | 13 |
| 3.6 Etiska aspekter..... | 13 |
| 4. Resultat | 15 |
| 4.1 Genuskunskaper bland förskollärarna..... | 15 |
| 4.2 Syfte med visor i förskolan | 16 |
| 4.3 Urval av visor | 17 |
| 4.4 Förståelse av textinnehåll | 17 |
| 5. Diskussion och slutsatser | 19 |
| 5.1 Planerade tillfällen och spontan sång | 19 |
| 5.2 Val av visor | 19 |
| 5.3 Förskollärarnas genusmedvetenhet i visor | 20 |
| 5.4 Vad uppfattar barnen? | 20 |
| 5.5 Avslutande reflektioner | 21 |
| 5.6 Vidare forskning..... | 21 |
| Referenser | 22 |
| Bilagor | 24 |
| Bilaga 1 – Informationsbrev..... | 24 |
| Bilaga 2 – Intervjuguide | 25 |

1. Inledning

Under lärarutbildningen har vi kommit i kontakt med olika sätt att arbeta med musik. För oss är visor och musikskapande en viktig del i förskoleverksamheten, då vi anser att mycket kunskap kan förmedlas genom sång och rytmik. Visor¹ används i förskolan som ett pedagogiskt hjälpmedel och när det gäller lärande i förskolan menar vi att visor används bland annat för att förtydliga ett temaarbete eller utveckla språket. Men syftet kan också vara att skapa glädje, samla barngruppen och känna gemenskap. I förskolans dagliga verksamhet kommunicerar barnen och förskollärarna bland annat genom att sjunga visor och ramsor, men syftet till det kan variera. Enligt läroplanen för förskolan (Lpfö98) utgör skapande och kommunikation med hjälp av olika uttrycksformer såsom sång och musik både innehåll och metod i förskolans strävan att främja barns utveckling och lärande. Visor och ramsor har många fördelar i lärandesyfte, bland annat, menar Nichols och Honig (1997) i sin artikel om barns utveckling genom musik, att musik förknippas med känslor, rörelser, instrument, kulturer och språk.

Området genus är högst aktuellt och har intresserat oss vilket ledde in på att undersöka visor ur ett genusperspektiv. Främst riktas vårt arbete mot förskollärarnas urval av visor och barnens förståelse för textinnehåll och den indirekta information som texterna lyfter, såsom framställningen av könsroller. Idag är genuskunskap ett uppmärksammat ämne och intresset samt medvetenheten ökar allteftersom. Framförallt avspeglar genus skillnaderna mellan manligt och kvinnligt (Nationalencyklopedin), men genusområdet är dessutom beroende av andra variabler, bland annat klass, etnicitet, kön och sexualitet. I följande utdrag ur *Lpfö 98* tydliggörs att förskolan skall motverka de föreställningar vi har kring könsroller.

Vuxnas sätt att bemöta flickor och pojkar liksom de krav och förväntningar som ställs på dem bidrar till att forma flickors och pojkars uppfattning om vad som är kvinnligt och manligt. Förskolan skall motverka traditionella könsmonster och könsroller. Flickor och pojkar skall i förskolan ha samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen utan begränsningar utifrån stereotypa könsroller (Lpfö 98).

Kajsa Svaleryd (2003), som har handlett genuspedagogiskt arbete i förskolan, grundskolan, gymnasiet samt vuxenutbildningar, hävdar att för att utveckla sitt synsätt kring genus och könsroller krävs ett synliggörande och problematiserande av de föreställningar som finns. Avsikten med denna studie är att lyfta tankar kring visors textinnehåll för att öka förståelsen för vad som förmedlas. Undersökning ska knyta an till visor ur ett genusperspektiv. Under litteratursökningen fann vi inte några liknande undersökningar vilket gjorde oss ännu mer intresserade.

¹ Genomgående i arbetet används begreppet visor när vi syftar till vad barn och pedagoger sjunger i förskolan. I vissa citat eller utdrag ur litteratur används begreppet sånger men enligt Nationalencyklopedin (NE, 2009) är betydelsen ungefär densamma.

1.1 Bakgrund

Studien kommer som sagt att beröra två stora ämnesområden, men för att öka förståelsen i arbetet kommer vi att inledningsvis definiera följande tre, för studien, viktiga begrepp; könsroller, genus och intersektionalitet.

1.1.1 Könsroller

Begreppet könsroller innebär att kvinnor och män förväntas agera och uppfattas olika utifrån vilket kön man tillhör. Ämnet är komplext och finns runt om oss hela tiden, i språket, symboler och i samhällets strukturer (Josefson, 2005). Thurén (1997), professor i genusvetenskap, och Sundman, universitetslektor i socialantropologi vid institutionen för globala studier, menar att könsroller är knutna till vårt biologiska kön och genus det sociala. Begreppet genus uppstod då det fanns ett behov av att tänka och tala om kön utan att hamna i biologiska sammanhang.

1.1.2 Genus

Genus är den uppfattning som vår kultur har av vad som är manligt och kvinnligt (Josefsson, 2005). Bakom orden kvinna och man döljs fostran, tvång, prägning och underordning (Hirdman, 2001). Hirdman, professor i samtidshistoria och adjungerad professor i historia som bedrivit genusinriktad forskning och lanserade begreppet genussystemet 1988, menar att trots väsentliga finjusteringar, i samhällets strukturer, beteenden och bemötanden, kan vi inte komma från problematiken kring kvinnunderordning. Mönstret är så envist och konsistent att de flesta inte ser det eller inte bryr sig. Andra ser det och använder det som ett medel i sig för underordning. Att det är Guds vilja eller att det finns nerlagt i våra gener. Att män är dominant och kvinnor är underordnade. Det är lätt att generalisera en grupp, men alla pojkar tar inte för sig eller vill leka med bilar, på samma sätt som alla flickor inte vill leka med dockor och bära rosa kläder. Framförallt menar Connell (2003), australiensisk sociolog som har haft stort inflytande på mansforskningen, att genus handlar om de sociala relationer inom vilka individer och grupper agerar. Josefson (2005) menar att de sociala och kulturella mönstren för manligt och kvinnligt sitter djupt i oss, ofta så djupt att det verkar "naturliga". Varje individs erfarenheter och ageranden har fört historien framåt. Omedvetet handlar vi på ett sätt utifrån vilka uppfattningar som finns om vad flickor respektive pojkar bör göra.

Vidare menar Josefsson (2005) att forskning visar hur vi omedvetet behandlar människor olika beroende på kön. Förskolan, skola, reklam, media, kompisar, relationer och föräldrars beteende bidrar ofta till att förstärka uppfattningar om vad manligt och kvinnligt är och bör vara. Genus fungerar därför som en självuppfyllande profetia. Josefsson hävdar att både manlighet och kvinnlighet är något vi lär oss, en inlärningsprocess. Samma författare hävdar vidare att det finns tre sätt att förhålla sig till den kunskap genus ger. Ett sätt är att vi kan *över-anpassa* oss, vilket innebär att vi inte bryr oss om att ta till kunskap om orättvisorna. Ofta tror vi då också att det finns biologiska skillnader mellan kvinnor och män, vilket skulle göra det legitimt att vi har olika möjligheter i samhället. Ett annat sätt är att vi kan *anpassa* oss till informationen genom att se att det finns orättvisor och tycka att det är fel men samtidigt inte erkänna att det berör oss på ett individuellt plan. Det tredje förhållningssättet är att *inse* att det finns orättvisor kopplade till genus och även se att det får effekter för en själv. Det sistnämnda brukar leda till att man ser sin omgivning med nya ögon och arbetar medvetet med att se skillnader för att åstadkomma en förändring (Josefsson, 2005).

1.1.3 Intersektionalitet

Angerd Eilard (2008), forskare som studerat hur genus, etnicitet och generation samspelar i grundskolans läseböcker, menar att intersektionalitet handlar om mötet mellan olika sociala hierarkier i människors identiteter och relationer. Vidare hävdar samma författare att begreppet intersektionalitet introducerades i Sverige av de postkoloniala forskarna Paulina de los Reyes, Irene Molina och Diana Mulinari. Men enligt genusvetaren Nina Lykke (Eilard, 2008) har feministisk forskning länge präglats av ett intersektionellt tänkande utan att det har funnits ett begrepp för det. Vidare hävdar Eilard att Lykke menar att intersektionalitetsbegreppet utgör en länge saknad enande länk för forskning som har en sådan inriktning, även om denna forskning i sig är högst varierande.

Enligt Eilard (2008) beskriver filosofen Sandra Harding hur genusordningen interagerar över alla samhällsnivåer. Detsamma gäller svenskheten och heteronormativiteten. Varje individuell position är unik beroende på hur de kombineras, vilket då också påverkar dess relation till andra. De övergripande maktordningar vi har ligger på en symbolisk nivå till grund för hur vi organiserar tillvaron och hanterar sociala aktiviteter och relationer i det vardagliga livet. Inbördes hierarkiska relationer skapar dominerande majoritetskategorier såsom vuxen, svensk, man och underordnande minoritetskategorier såsom barn, invandrare, kvinna. Vilket enligt Eilard gör att konstruktioner som barndom, invandrarskap eller kvinnlighet endast får betydelse i förhållande till vuxenliv, svenskhet respektive manlighet. Det ena eller det andra kan vara mer eller mindre framträdande symboliskt i texter eller i den sociala verkligheten. Samma författare menar att utseendemässiga och kroppsliga markörer ofta sammankopplas med vissa egenskaper eller beteenden. Flera exempel på detta framkommer i Eilards avhandling *Modern, svensk och jämställd* (2008), där hon synliggör skolans läseböcker från 1962-2007. I mitten av 60-talet framställs kvinnan som en husmoder, välklädd och välfriserad. Barn hävdades vara välklädda, lydiga och tacksamma mot sina föräldrar. Män framställdes som en fadersfigur med vit skjorta och slips med slipover. En far skulle stå för det roliga, som leksaker och fisketur medan mor ombesörjer mat, bak och omsorg.

Människans sociala position är en kombination av bland annat kön, genus, social och kulturell bakgrund, ras, etnicitet, sexualitet, ålder, generation, civiltillstånd, funktionsduglighet, religionstillhörighet samt annat som rör vårt personliga liv. Synen på identitetsskapande ligger till grund i det intersektionella perspektivet (Eilard, 2008).

Poängen är, enligt Eilard (2008), att intersektionalitetsbegreppet används för att synliggöra hur sociokulturella kategorier och maktordningar samspelar, genomkorsar och påverkar varandra. Det finns dock en risk att det öppnar för ett oändligt antal maktaxlar och en analys som därmed riskerar att bli meningslös.

1.2 Syfte och frågeställningar

Då visor används i lärandesyfte i förskolan vill vi undersöka medvetenheten, hos några förskollärare och barn om framställande av könsroller i visorna som sjungs. Utifrån detta syfte har vi formulerat följande frågeställningar:

Hur sker urvalet av visor i förskolan?

I vilka sammanhang används visor i förskolan?

Kommer genusperspektivet på tal när pedagoger väljer visor?

Hur arbetar pedagogerna med genusfrågor vid val, framförande och samtal med barnen när det gäller visor?

I vilken grad framkommer det att barnen är medvetna om vad de sjunger?

2. Litteraturinventering

I följande stycke berörs musik ur flera perspektiv, musikens ursprung, vilken kulturell betydelse musik har, hur musik används i förskolan samt om barns förståelse för textinnehållet. Slutligen behandlas hur genuskunskaper nyttjas i förskolan.

2.1 Musikens ursprung

Trolle (1982), kantor och pianopedagog, menar att inom de flesta av oss finns det nog en känsla av att musik är något roligt och något man förknippar med glädje. Nichols och Honig (1997) hävdar att vaggvisor har används i alla tider för att lugna barn. Pramling Samuelsson m.fl. (2008), som gjort en utvecklingspedagogisk studie av barns kunnande inom musik, poesi och dans, hävdar att barnvisor egentligen uppstod först på 1890-talet. Innan dess var visorna gemensamma för barn och vuxna, även om detta inte hindrade att vissa visor var mer populära bland barn än andra. Nichols och Honig (1997) menar att spädbarn har en oerhört fin hörsel förmåga, vuxna talar svagt och rör sig varsamt med barnet eftersom starka ljud oroar det. Løkken (2005), professor vid förskollärautbildningen i Trondheim, menar att de första erfarenheter vi gör är knutna till vår kropp och ljud, genom att barnet i magen hör mammans hjärtslag och röst. Det ofödda barnet nås också av ljud i form av vibrationer som det både känner och hör. Samma författare menar också att när omsorgspersonerna sedan håller om det lilla barnet medan de sjunger skapas en koppling mellan ljuden och tryggheten. Nichols och Honig (1997) menar att föräldrar samt andra vuxna sjunger visor för att lugna barnet, sjunger småvisor om hur mycket de vuxna älskar barnet och om dess kroppsdelar. Pramling Samuelsson m.fl. (2008) menar att vaggvisans funktion för de små barnen har en lång historia, men det finns väldigt lite dokumenterat. Det finns visor som vandrat mellan länder och generationer utan att dessa upptecknats eller lyfts fram. Historiskt sett har musik skapats för att delge berättelser, lära sig nya språk och förstå andra kulturer. Varkoy (1996), professor inom området för musikvetenskap med musikpedagogisk inriktning, menar också att musik har används i den kristna kyrkan som ett pedagogiskt hjälpmedel där texten är det viktigaste och musiken är textens tjänare. På samma sätt menar Granberg (1999) att musik har haft stor betydelse i fostran av barn. Pramling Samuelsson m.fl. menar att visor har haft ett tydligt uppfostrande eller moraliskt syfte och speglade vuxenvärldens syn på det goda barnet. Granberg (1999) hävdar vidare att musik har stor betydelse för barns utveckling både vad det gäller inläring, sociala kontakter och att känslomässiga ord förstås lättare genom sång och musik.

Pramling Samuelsson m.fl. (2008) framhåller Märta Netterstads avhandling där det tydligt framgår att skolvisan inte är något enhetligt utan den omfattar många stilar och genrer², men att den till sin funktion inte förändrats mycket. Tematiskt handlar skolvisor om ”andliga sånger”, ”fosterländska sånger”, ”sedelärande sånger”, ”folkvisor” och ”natur- och årstidssånger” men att det under 1900-talet även tillkommit speciella barnvisor i skolrepertoaren. Under 1970-talet kom barnsånger influerade av populärmusik, där syftet var att alla skolbarn skulle lära sig sångerna utantill så att dessa spontant kunde sjungas tillsammans med andra, bland andra ”Vintern rasat”, ”Vi går över daggstänkta berg” och ”I sommarens soliga dagar” (Pramling Samuelsson, 2008).

² NE definierar genrer som en konstnärlig framställning med vissa gemensamma drag.

Liksom Theorell (2009), professor i psykosocial miljömedicin, menar Uddholm (1993), verksam pedagog och musiker, att musik aldrig har spelats så mycket som idag. Uddholm (1993) menar att för bara hundra år sedan var musiken nästan alltid direkt framförd, på så sätt att någon sjöng eller spelade. Men den tekniska utvecklingen har givit oss mer möjligheter att lyssna på musik. Idag behöver vi bara slå på radion eller TVn för att höra musik, vi hör musik överallt både i hemmet och på allmänna platser. Vidare menar Uddholm att vår tid är genomsyrad av musik och kan av den anledningen blivit lite blasé. Tidigare innebar musik ett avbrott i vardagen. Genom människans historia har den ljudmiljö hon vistats i innehållit en mängd information. Men människans värld var tidigare både tystare och mer nyanserad och inget ljud saknade betydelse (Uddholm, 1993).

2.2 Musik som kultur

Lindeborg har skrivit i sin avhandling *Örats skolning* (2005) att musik är en viktig del av kulturen och bär därmed på viktiga kunskaper. Lindeborg menar att dessa kunskaper kan överskuggas av att musiken tilldelas pedagogiska bifunktioner. Musikens sociala, terapeutiska, psykologiska eller t.o.m. ekonomiska funktioner framstår ibland som viktigare än musikupplevelsen. Uddén (2004), fil.dr och lärarutbildare vid Musikhögskolan i Örebro, menar att musik kan ha en kulturbärande funktion genom att den skapar gemenskap mellan människor. De som kan samma sånger upprepar dem som identifikation. Vid kulturella möten kan musikformen separera människor från varandra likaväl som den kan förena dem. Genom musik kan barn förstå andra kulturer (Nichols och Honig, 1997). Folksånger berättar historier om jobb, kärlek, saknad, resor och om vardagslivet. Musiken lyfter alla kulturella olikheter och detta ger barn perspektiv, de får se bortom sin egen verklighet. I Lpfö 98 står det att förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar förståelse för att alla människor har lika värde oberoende av social bakgrund och oavsett kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder.

Uddholm (1993) menar att den kultur vi lever i har stor betydelse för vår identitet. Men han poängterar att detta inte innebär att vi är helt utlämnade till den kultur vi lever i. Det är i samspelet mellan människor som roller skapas, d.v.s. identifierar sig själv. Uddholm menar att om personer uppfattas som omusikalisk, påverkar det deras egen syn på musikalitet³. Vilket i värsta fall kan innebära att personen identifierar sig själv som omusikalisk och i den rollen förväntas denne inte sjunga eller dansa. Lilliestam (2006), professor i musikvetenskap, menar att musikalitet är ett laddat begrepp, omgärdat av myter och föreställningar. Musikalitet ses som en speciell begåvning, vilket kan leda till att människor direkt svarar nej vid frågan om de är musikaliska. Ett positivt svar på frågan kan i värsta fall leda till att personen ombeds demonstrera sin musikalitet.

Enligt Uddholm (1993) har Sverige till största delen tidigare varit ett bondesamhälle men utvecklats till ett mångkulturellt samhälle, där en mängd traditioner och värderingar samsas sida vid sida. Dessa kulturer går tvärs genom samhällsklasser och åldrar, vilket avspeglas även i musikutbudet och musiken fungerar ofta som en gemensam nämnare för en grupp människor. Med en viss musikgenre följer dessutom värderingar och outtalade regler, t.ex. att

³ Musikalitet är enligt Lilliestam (2006) inte lätt att definiera, men det finns två grundläggande synsätt: Enligt ett *absolut synsätt* är musikalitet en egenskap eller en förmåga, sannolikt medfödd. En färdighet eller en prestation som man kan mäta. En *relativistisk syn* innebär att man ser musikalitet som en mångdimensionell förmåga, som inte bara handlar om att kunna utföra musik, tolka och förstå musikaliska innebörder. Enligt denna syn är alla musikaliska.

man ska röra sig på ett visst sätt till musiken. De som är mer aktiva dyrkare av en viss genre använder sig ibland av ”egna” ord och klär sig på ett visst sätt och musik fungerar därför som en gemensam kulturell nämnare för en grupp människor. Vidare menar han att musikens budskap kanske är det viktigaste för de grupper som har behov av att markera sin tillhörighet mot omvärlden. Idag är det enligt Lilliestam (2006) vanligt att man sorterar eller karakteriserar människor efter musiksmak. Han menar att musik hänger ihop med hurdan man är eller vill vara. Vidare hävdar Lilliestam att detta synsätt vuxit fram och förstärkts under senare decennier. Människor i äldre generationer gör inte lika ofta sådana kopplingar.

Idag används musik som ett viktigt inslag i konsumtionsvardagen genom reklam. Reklamfolket riktar främst sina ansträngningar mot barn och idag kan en reklamsnutt, för t.ex. chips, vara lika självklar som ”Bä bä vita lamm” i ett barns viserepertoar. Vi bombarderas av reklam och det är även ytterst få vuxna som kan förbli alldeles opåverkade och många värderingar har påverkats av reklam fastän vi inte är medvetna om det (Uddholm, 1993).

2.3 Användning av visor i förskolan

I Rubinstein Reichs (1996), docent och fil.dr i pedagogik, avhandling framkommer att sång/musik/rörelse är ett vanligt inslag i förskolans samlingar, som hon hävdar kan ses som en daglig ritual i verksamheten. Vidare hävdar samma författare att det är vanligt förkommande att temaarbeten, såsom djur, växter, kroppen samt högtider tas upp under samlingen. Vilket även återknyts i visor. Enligt Uddén (2004) är det viktigt med musiska samlingar⁴ där regelbundenhet och återkommande program är väsentliga för framförallt yngre barn. Likaså en fast grupp, gärna efter ålder, samt ett bestämt rum. Det är också viktigt att barnen i gruppen förstår ungefär detsamma. Ju mindre barnen kan av gemensamma visor desto viktigare är det att arbeta med små grupper så att man kan ha närkontakt. Valet av visor måste bestämmas utifrån det barnen redan kan och vilka uppnådda förmågor de har. Barn före tre års ålder behöver visor med vardagsnära innehåll, gärna om sig själva eller djur. Texten måste alltid vara meningsfull för de barn man sjunger med. Pramling Samuelsson m.fl. (2008) menar att trots att visor har präglats av vuxenperspektiv och har haft uppfostrande dimensioner finns det exempel på visor som har en tydlig utgångspunkt i barnens erfarenhetsvärld.

Enligt Uddholm (1993) kan alla pedagoger målmedvetet använda sig av musik i sitt arbete, även om du upplever dig som en kraxande kråka eller inte vet vad som är upp och ner på ett piano. Men han menar också att du det krävs att man brukar det man kan och inte uppgivet grubblar över det du inte kan. Vidare menar han att det inte finns någon färdig musikmetodik utan det ska växa fram utifrån gruppens behov och pedagogens förutsättningar. Att arbeta med musik är att arbeta med flöde och flödet tar sig i uttryck i olika språk. Detta är ingenting som kan läras ut utan något som får lockas fram. För att uppleva att ett språk är meningsfullt krävs, enligt Uddholm, två förmågor: att uppleva och att uttrycka. I detta är ”tekniken” inte det intressanta. När någon stakar fram en melodi kan det ge större upplevelse än ett gitarsolo.

Uddholm (1993) menar att musik inte prioriteras i Sverige och att ytterst få resurser styrs till musik, drama och bild i pedagogutbildningarna. Vilket kan leda till att den lilla undervisning som erbjuds sänker självförtroendet hos de blivande pedagogerna istället för att höja det.

⁴ En musisk samling är ett tillfälle då en grupp samlas, ofta sittandes i ring, där deltagarna sjunger tillsammans. Vid dessa samlingar förekommer instrument för att ackompanjera.

Detta menar Uddholm har påverkat verksamheten inom barnomsorgen, fritidsverksamheten och skolan.

Rubinstein Reich (1996) definierar en samling som en stund då en grupp barn och vuxna samlas i en cirkel och har gemensamma aktiviteter under ledning av vuxen. Samlingar är ett regelbundet återkommande moment i förskoleverksamheten och hålls på bestämd tid och plats. Samlingars förekomst, upplägg och innehåll tycks vara likadant överlag i förskolan. Sång/musik/rörelse, sagor/berättelser, upprop, väder, datum och allmän information är vanliga inslag. Samma författare framhäver att samlingarna ofta avslutas med att barnen får gå efter något system, oftast en och en. I de intervjuer som Rubinstein Reich genomfört framkom att barnen är medvetna om de delmoment som samlingen innehåller, men de upplever att de inte lär sig något under samlingarna. Däremot menar Simeonsdotter Svensson (2008) att samlingen kan vara det enda tillfälle under dagen då barn och vuxna kan lära sig någonting tillsammans. Hon hävdar att genom dialoger med andra kan barn bli medveten om andras attityder och perspektiv.

Simeonsdotter Svensson (2008) framhåller i sin avhandling, *Den pedagogiska samlingen i förskoleklassen*, att Davidsson menar att samlingen i förskolan haft en social och emotionell betydelse för både barn och lärare, även om innehållet i samlingarna skiftat under olika tidsperioder. Vidare menar hon att samlingen kan vara ett lärandetillfälle i ett socialt samspel när alla barn och vuxna är samlade. Detta möte handlar framförallt om ett tillfälle att lära, eftersom lärande i huvudsak sker i sociala och kommunikativa sammanhang. Samlingen är också en mötesplats där barn får olika möjligheter att lära utifrån sina förutsättningar. När barnet samspekar med pedagog höjs nivån på aktiviteten, men även i samspel med andra barn förekommer också högre kognitiv utmaning.

Dahlberg (2009) hävdar i sitt examensarbete, *Lärandets sångsamling*, att Säljö menar att lärande sker i sociala sammanhang, eftersom det är vid dessa tillfällen vi erbjuds utvecklingsmöjligheter. Ur ett sociokulturellt perspektiv, alltså hur individer och grupper samspekar, samt hur de utnyttjar och tillägnar sig olika redskap för att utveckla sina kunskaper och färdigheter utanför våra biologiska begränsningar, kan vi synliggöra människors utveckling och lärande (Dahlberg, 2009).

2.4 Genus i musik

Lilliestam (2006) menar att det finns starka förställningar om vad som är typiskt manliga och kvinnliga beteenden, aktiviteter, yrken och sätt att kommunicera. Liksom vilken musik som kvinnor och män tycker om eller ägnar sig åt. Kvinnors villkor och insatser har, enligt Lilliestam, i många sammanhang gjorts osynliga, ett exempel är att kvinnliga musiker och musikskapare inte tagits upp i musikhistorien. Lilliestam konstaterar att män och kvinnor i vissa avseenden beter sig olika när det gäller musik, även om orsakerna kanske inte är uppenbara eller givna. Lilliestam lyfter en omdiskuterad artikel från 1978 av Simon Frith och Angela McRobbie, där flickor hävdas umgås i en ”flickrumskultur”, där de lyssnar på musik tillsammans med sina bästisar. Pojkar däremot umgås oftare och lyssnar på sin musik på olika offentliga arenor. Enligt Lilliestam finns det många studier som tyder på att flickor mera dras till mjuka, melodiska och romantiska typer av musik, medan pojkar föredrar tuffare och aggressivare stilar.

2.5 Barns förståelse och utveckling genom musik

Uddén (2004) menar att texter och begrepp lärs in via rytmer och melodi utan att kanske ha någon djupare mening. Det är först senare i utvecklingen som barn förstår en texts hela innebörd. Pramling Samuelsson (2008) menar att begrepp som intensitet, rytm, klang och ton uppfattas av sinnen direkt och behöver inte det äldre barnets utvecklade språk för att förstå. Uddén menar att det först är när barnen börjar behärska språket som det kräver förklaringar av texterna och vill samtala om vad de begriper. Innan det kan man använda föremål, bilder eller fotografier för att fördjupa förståelsen. Målade kort kan också användas för att illustrera en visa (Trolle, 1982). Trolle menar att om en visa har många svåra ord kan man till en början tralla för att lära sig den nya sången. Uddén (2004) hävdar att när barn börjar behärska språket finner de utmaningar i att sjunga språkligt rikare visor, gärna tokiga vistexter, där språkförståelsen sätts på prov. Men det är fortfarande viktigt att välja textinnehåll som barnen har en relation till. Svåra ord och begrepp måste alltid förklaras. Enligt Simeonsdotter Svensson (2008) framhåller Williams m.fl. att barn lär av varandra och understryker vikten av att skapa möjligheter till kommunikation mellan barn och barn, samt mellan barn och vuxna. Simeonsdotter Svensson menar att relationen mellan barn och vuxen, samt mellan barn och barn blir extra viktig då barn tillbringar mer och mer tid i institutionell verksamhet. Hon menar också att det inte bara är läraren som påverkar barnens utveckling utan är också med i processen att skapa sin egen utveckling. Dahlberg (2009) menar att i och med stöd av andra mer erfarna människor lär sig barnet mer än om de skulle ha gjort på egen hand.

Lindeborg (2005) hävdar att musik framhålls som verktyg för barn att orientera sig estetiskt och socialt, dels som uttrycksmedel och som medel för ämnesintegrering. Vidare menar han att barnen tränar koncentration, samarbete och tillgodoser sig kunskaper om kulturarvet. I ”musikfagplanen”, som tillkom efter läroplanen i norsk småskola 1969, talas det om musikkunskapens relevans för alla människor och dess roll i personlighetsutveckling, både den fysiska och sociala.

2.6 Genus i förskolan och hemmet

Enligt Statens offentliga utredningar från 2004 (SOU 2004:115) har förskolan svårt att uppnå de jämställdhetsmål som läroplanen anger. Likt Eidevald (2009), fil.dr i pedagogik, menar SOU 2004:115 att istället för att motverka traditionella könsroller stärks dessa i förskolan, trots att ett aktivt jämställdhetsarbete ingår i förskolans uppdrag. Pojkar och flickor bemöts olika i förskolan utifrån de föreställningar som personalen har på respektive kön (SOU 2004:115). I Eidevalds (2009) studie framgår förskollärares syn på flickor som självständiga och smarta medan pojkar beskrevs som behövande och robusta. Enligt Connell (2003) antas kvinnor vara omvårdande, lättpåverkade, pratsamma, känslösa, intuitiva och sexuellt lojala medan män antas vara aggressiva, envisa, tystlåtna, rationella, analytiska och promiskuösa. Dessa tankar menar Connell har följt oss sedan den västerländska kulturen under 1800-talet, då kvinnan uppfattades som mindre intellektuell och med sämre omdöme. Idag finns en viss medvetenhet kring genusområdet hos förskollärare men att pedagoger generaliserar grupper av barn, utifrån de föreställningar som finns om hur flickor respektive pojkar bör agera, istället för att se till individen. Bland annat upplevs det att förskollärarna vill ”lyfta” flickorna och lugna pojkarna. Men alla pojkar är inte stökiga och att inte alla flickor är tystlåtna. Ambjörnsson (2007), socialantropolog som arbetar som forskare på Centrum för

genusstudier, fann i sin studie på gymnasiet att lärarna lyfte frågor kring könsroller med ett medvetet feministiskt syfte i vissa situationer, såsom att synliggöra problematiken kring den traditionella synen på könsroller genom att behandla och bemöta eleverna på motsatt sätt mot för vad som förväntas av de olika könen. Vid andra tillfällen kategoriserades eleverna utifrån kön. Är detta vanligt förekommande även i förskolan?

För att bli igenkännbara och accepterade medlemmar av det samhälle som vi förts in i menar Davies (2003) att barn måste lära sig att tänka och handla med hjälp av det etablerade språket. Förutom att använda detta till att kommunicera behöver de detta verktyg för att konstituera sig själva i förhållande till andra i den sociala världen. Genom att lära sig språket lär sig barn att se sig själva och andra som enhetliga varelser. De lär sig könskoderna och att de står i en särskild relation till andra. Vidare menar Davies att det ibland verkar som om barn tar sig an att bli man eller kvinna med större entusiasm än de vuxna förväntar sig. Ofta kan föräldrar beklaga sig över att deras dotter är en riktig liten flicka som envisas med att få ha söta klänningar eller att deras son är klart maskulin och aggressiv och att det har varit så från första början, trots att föräldrarna har motarbetat det. Föräldrar kan ibland, enligt Davies, hävda att de försökt lära sina pojkar att vara lågmälda och sina flickor att ta för sig. Föräldrarna resonerar så att det kanske ändå är genetiskt. Detta menar, Davies, kommer i hög grad från de förgivettagna teorier som de flesta av oss har om förhållandet mellan individen och den sociala strukturen – teorier som är otillräcklig och felaktiga (Davies, 2003).

3. Metod

3.1 Process

När det gäller metoden, var avsikten att göra en intervjustudie riktad till förskollärares tankar kring urval av visor och barns inställning till att sjunga i förskolan samt om de förstår vad de sjunger.

Under litteratursökningen fann vi inte några liknande undersökningar som vi kunde bygga studien på. Vilket resulterade i att litteratur fick sökas inom ämnesområdena musik och genus. Vi sökte efter både engelsk- och svensk litteratur, för att få vidare bredd och tillförlitlighet till arbetet. Första prioritering var att finna facklitteratur i intervjuteknik eftersom vi aldrig hade gjort intervjuer tidigare. Vi har använt oss av avhandlingar, artiklar och tryckt litteratur.

Trots att vi bestämde oss för att göra en intervjustudie har andra alternativ till metod diskuterats och övervägts. I tidigare kurser under utbildningen har observationer genomförts och vi valde bort denna metod i arbetet för vi ansåg att den kunskap vi sökte inte kunde uppnås genom observationer. Enkätundersökning var heller inget alternativ, då vi anser att det finns en stor risk att svaren inte blir genomtänkta. Tanken var för oss att vi skulle få en bild av hur respondenternas föreställningsvärld ser ut, vilka erfarenheter de har, hur de tänker och känner, vilket Trost (2005) menar att intervjuer går ut på. Vår ambition var att lyfta hur några förskollärare tänker vid val av visor och samtidigt lyfta barns förståelse för visors textinnehåll. För att uppnå detta valdes att genomföra intervjuer med både förskollärare och barn.

Vår ambition var att göra en kvalitativ intervjuform där vi i likhet med Trost (2005) menar att en låg grad av standardisering och strukturering är en kvalitativ intervju. Vidare hävdar Trost (2005) att låg grad av standardisering innebär att man tar frågorna i den ordning de passar och att man följer upp svaren, likt Bryman (2002). Vi beslöt oss för att göra en semistrukturerad intervju, för att uppnå fler reflektioner kring de olika områdena.

3.2 Urval

Urvalet av intervjuobjekt begränsades till två större orter i Mellansverige. Tre kommunala förskolor, som arbetar på olika sätt, valdes till studien. En genusförskola, som nyligen profilerat sig efter att de arbetat aktivt utifrån genus i fem års tid. En mångkulturell förskola, där varje barngrupp i snitt består av barn från fler än fem nationaliteter och som tillhör olika samhällsklasser. Samt en förskola med en homogen barngrupp där alla barn är av medelklass och har svenskt ursprung. Vi valde att genomföra intervjuerna på tre olika slags förskolor för att upptäcka eventuella skillnader i arbetssätt. Men för att kunna dra slutsatser utifrån utbildning hade vi som enda kriterie att alla vuxna respondenter skulle ha förskolläraryr utbildning. Vi utförde sammanlagt nio intervjuer varav sex förskollärare och tre intervjuer med barn i par. Vi genomförde barnintervjuerna tillsammans där båda antecknade och ställde frågor. Intervjuerna med förskollärarna genomfördes enskilt då en etisk aspekt tagits i beaktande. I en gruppintervju finns en risk att de intervjuade inte säger det hon tänkt eftersom hon inte vill att den andra ska veta (Trost 2005). Arbetet fördelades lika mellan oss, både vid genomförande av intervjuer och vid transkriberingen. Förskolorna kontaktades per telefon och efter deras medgivande om deltagande sändes informationsbrevet ut per e-post

och lämnades ut personligen. Med reservation för bortfall vid intervjutillfället gavs fem informationsbrev ut där påskrift av föräldrar eller vårdnadshavare krävdes för barnens deltagande. Av de sex förskollärarna var alla kvinnor mellan 32 och 57 år. Verksamma år i yrket varierade enligt följande: (namnen är fingerade)

Genusförskolan

- Gertrud, 57 år, 35 verksamma år i yrket.
- Greta, 38 år, 21 verksamma år i yrket.
- Barnen: Två flickor, 4 respektive 5 år gamla.

Mångkulturella förskolan

- Maja, 47 år, 25 verksamma år i yrket.
- Maud, 54 år, 30 verksamma år i yrket.
- Barnen: En pojke, 5 år. En flicka, 5 år.

Förskolan med homogen barngrupp

- Hervor, 32 år, 10 verksamma år i yrket.
- Hanna, 38 år, 15 verksamma år i yrket.
- Barnen: En pojke, 5 år. En flicka, 5 år.

Därefter gjorde vi ett informationsbrev (se Bilaga 1) till de barn som uppnått en ålder av fem år på de valda förskolorna. Informationsbrevet var utformat till barnens föräldrar och vårdnadshavare, som efter godkännande av handledare och kontakt med förskolor skickades ut till valda intervjudeltagare. I informationsbrevet beskrev vi syftet med arbetet och vad intervjun skulle beröra. Samt meddelades att alla uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt och att deltagande är frivilligt.

För att underlätta vid barnintervjuerna bad vi förskollärarna förbereda barnen på att vi skulle komma, gärna någon dag innan. För att barnen skulle bli bekant med oss kom vi i god tid till förskolan för att spendera tid med dem i barngruppen. Enligt Doverborg och Pramling Samuelsson (2000) ska god tid avsättas vid intervju med barn för bästa resultat. För att få god kontakt med barnen väntade vi ut deras lek och valde en tidpunkt på dagen då barnen var pigga och inte hungriga. En lugn plats valdes med få störningsmoment. Vi kunde intervjufrågorna någorlunda utantill för att skapa mer av ett samtal än en intervju. Beräknad tid för intervjuerna var en halvtimme per intervju, men vid barnintervjuerna anpassade vi oss efter barnen beroende på att de orkade olika länge.

Efter att ha läst litteraturen kring intervjuer började funderingarna kring intervjuguidens (se Bilaga 2) utformning växa fram. När de gällde barnintervjuerna ville vi ha mer specifika frågor för att ge mindre utrymme att komma från ämnet (Doverborg och Pramling Samuelsson, 2000). För att få en helhetssyn på förskollärarnas verklighet valde vi att ställa fler frågor till dem. Vi delade upp frågorna i olika områden som vi ville beröra. Dels frågor rörande musik och dels ämnet genus. Vi valde att använda oss av bandspelare vid samtliga intervjuer för att vara säkra på att inte misstolka eller felcitera. Ytterligare en anledning var att skapa mer av ett samtal än en intervju. En pilotstudie föregick studien för att testa intervjuguiden samt för att bli bekant med intervjuer. Efter pilotstudien gjordes några få ändringar i intervjuguiden.

3.3 Pilotstudie

En pilotstudie föregick undersökningen, där intervjuguiden testades på en grupp barn. Hur intervjuerna till undersökningen skulle gå till bestämdes när dessa var bokade och ändringar gjorts i intervjuguiden och planeringen. Vi hade avsatt en vecka för intervjuer varpå förskolorna fick välja dag och tid. Som Stukát (2005), anser vi att det kan vara en fördel att vara två vid intervjutillfället. Detta gjorde vi med anledning av att en av oss kunde anteckna medan den andra utförde intervjun och dessutom fanns möjlighet att komplettera varandra för att få ut mer av intervjun.

3.4 Genomförande av intervjuer

Enligt Stukát (2005) ska intervjumiljön vara trygg för båda parter samt fri från störningsmoment. Att vara på informantens hemmaplan, i detta fall förskolan, valdes för att efterstärka en för informanten lugn och ohotad miljö. Samtliga av våra intervjuer genomfördes på förskolorna under en och samma vecka. För att få barnen intresserade och inte tappa koncentrationen valde vi en lugn plats utan störningsmoment. Vi eftersträvade att barnen skulle känna sig utvalda att delta i studien, därför valdes en plats utanför avdelningen. Under intervjun satt vi mittemot barnen för att få ögonkontakt och för att de skulle känna trygghet och få god kontakt med oss, vilket är en förutsättning för att de ska berätta mer (Doverborg, Pramling Samuelsson 2000). Vi använde oss av intervjuguiden, bandspelare, papper och penna vid intervjuerna, efter godkännande av respondenterna.

3.5 Bearbetning av data

Efter varje genomförd intervju transkriberades den direkt av den person som inte ställde frågorna, med hjälp av bandspelaren samt anteckningarna från intervjun. Detta för att inte missa viktig information. Men eftersom transkribering är tidskrävande och vi hade genomfört nio intervjuer valde vi att vid intervjuutskriften endast skriva ut särskilt intressanta och relevanta delar av intervjun. Vi ansåg att ingen betydelsefull information förlorades eftersom områdena täcktes in i den grad vi önskade åstadkomma. Vid transkriberingen gav vi de intervjuade fingerade namn. För att eftersträva en kvalitativ analys av intervjuutskriften lyssnade och läste vi igenom dem många gånger (Stukát, 2005).

3.6 Etiska aspekter

Då barn har deltagit i studien har informationskravet och samtyckeskravet varit av stor vikt. Vi var noga med att informera förskolorna om studiens syfte och att deltagandet var frivilligt. I informationsbrevet, till föräldrar och vårdnadshavare, framgick vår utbildning, utbildningsort, ansvarigas namn och telefonnummer samt e-post (Stukát, 2005). De övriga forskningsetiska aspekterna såsom konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet har vi varit medvetna om under arbetets gång. Konfidentialitetskravet har vi tagit i beaktande på så sätt att all information från intervjuerna har samlats på ett ställe, som ingen utomstående har haft tillgång till. Inte heller kan någon information knytas till enskilda individer, eftersom vi varken dokumenterat på papper vilka förskolor vi varit på eller namn på de personer som

intervjuats. Vi har förklarat för de intervjuade att arbetet kommer publiceras i en databas och vi har dessutom erbjudit de intervjuade en kopia av det färdiga arbetet (Stukát, 2005).

4. Resultat

Resultatavsnittet för denna undersökning kommer att beröra de intervjuades svar kring följande; genuskunskaper bland förskollärarna, syfte med visor i förskolan, hur ofta det sjungs vid planerade tillfällen på förskolan, urval av visor samt förståelse för textinnehåll.

4.1 Genuskunskaper bland förskollärarna

Förskollärarna hävdar att deras utbildning brustit i förmedlandet av genuskunskap, på så sätt att vidare reflektioner inte gjorts. De fyra intervjuade förskollärare, som tagit sin examen för mer än 20 år sedan, upplever att genusområdet inte var så uppmärksammat under den tiden de gjorde sin utbildning. Däremot menar Maud att hon var medveten om hur könsroller traditionellt framställts och sökte förändring, genom att medvetet behandla sina egna barn, en flicka och en pojke, på motsatt sätt. Flickan spenderade mer tid med sin pappa och pojken med mamma. Maud poängterar att hon inte begränsade sina barn, utan gav dem fler möjligheter genom att flickan fick leka med bilar, spelade fotboll samt andra aktiviteter som då ansågs vara mer ”pojktig”. Hon köpte medvetet rosa och röda kläder till sin son och blåa kläder till sin dotter. Pojken tilläts leka med dockor och köra dockvagn, vilket vissa i deras närhet uppfattade som märkligt.

Fem av de intervjuade tog sin examen innan den nya läroplanen, Lpfö98, togs i bruk år 1998. Samtliga intervjuade förskollärare har fortbildat sig i ämnet, genom seminarium, i nätverksgrupper, studiebesök och träffar med genuspedagoger. De flesta av dessa fortbildningstillfällen har varit på kommunens eller rektorns inrådan, men en del på eget initiativ. Genusförskolans förskollärare fortbildar varandra, utifrån de kunskaper de fått. Genom observationer av varandras ageranden i olika situationer synliggörs hur stor medvetenheten är. Vidare används loggböcker på förskolan för att förtydliga hur de bemöter barnen i olika situationer.

Alla intervjuade förskollärare upplever att de har förändrat sitt bemötande till barnen och sitt arbetssätt efter att de fått mer kunskap. Bland annat har texter i böcker och visor ändrats för att bryta de traditionella könsmonster som förekommer.

Vissa sånger har vi gjort om. Tagit en melodi som man kan och ändrat texten. För vissa texter är så gamla och förlegade. (Maja)

Vi ändrar ofta en hon i sångerna istället för en han som det brukar vara. Om det står utpräglat pojke eller flicka så kan man ändra medan man sjunger. Vi har tänket med oss hela tiden. (Gerd)

Främst menar samtliga förskollärare att texter har ändrats för att vissa ord är för svåra eller att de inte längre används i språket, till exempel galoscher, vrån och dagis. Vidare beskriver förskollärarna vid genusförskolan att de inte längre kallar rummen på förskolan vid olika namn, alltså ”dockvrån” och ”byggrummet” går under samma benämning – lekrum. De menar att alla ska erbjudas allt och inte styras in de förväntningar som är traditionellt knutet till det biologiska könet. Genusförskolan har arbetat intensivt med genus under fem år och försökt att engagera och informera föräldrar för att sprida kunskapen vidare. Gerd menar att det märktes stor skillnad på den grupp barn som lämnade förskolan förra våren, för att börja förskoleklass nästkommande höst. De genomförde undersökningar samt andra uppgifter som visade att det skett en förändring hos barnen i agerande och vilka uppfattningar de hade kring könen. Skolan

uppmärksammade också en skillnad när dessa barn kom till förskoleklass och blandades med barn från andra förskolor. Gerd menar också att föräldrarna till dessa barn var någorlunda insatta och medvetna och hade fått kunskap inom ämnet genus, genom information på föräldramöten där en genuspedagog ibland var inbjuden, för att informera samt svara på frågor.

Genusförskolans förskollärare menar att det finns en risk när man fått stor kunskap kring genus. Det är en lång process att få alla att tänka annorlunda. De menar att trots att de har arbetat med genus under en längre tid är det inte säkert att de gör det bra. De anser sig att, efter fem år, fortfarande bara vara i ett tidigt medvetande stadium, eftersom det tar så lång tid att förändra ett beteende, en persons vanor och värderingar. Därför observerar de varandra hela tiden och skriver loggböcker, med syfte att synliggöra och problematisera arbetssätten som varje förskollärare har.

När genusområdet diskuteras i förskolan riktas främst tankarna till bemötande i hallen, den fria leken och vilka leksaker som erbjuds. Något som alla intervjuade förskollärare var överens om. Endast två förskollärare, de verksamma på genusförskolan, har reflekterat över textinnehållet i visor ur ett genusperspektiv. Men det poängteras under intervjuerna att inte bara den uttalade texten är problemet. Rösten, tonläget och kroppsspråket förändras nästan automatiskt beroende på vilket barn man riktar sig till, om det är en flicka eller pojke. När en flicka tilltalas höjs tonläget hos pedagogen och han eller hon gör sig liten på så sätt att den sätter sig på huk, drar upp axlarna eller sänker huvudet. När pedagogerna riktar sig till en pojke sänks tonläget och bröstet öppnas upp.

4.2 Syfte med visor i förskolan

De tillfrågade förskollärarnas syfte med att sjunga i förskolan hävdas vara glädje, språkträning och gemenskap. En förskollärare anser att även de barn som väljer att inte sjunga har stort utbyte av en sångsamling. Barnet kan ändå bekanta sig med språket och vara delaktig på sitt sätt. Mångkulturella förskolan hade för några år sedan en pojke som aldrig sjöng på förskolan, vilket togs upp på utvecklingssamtalet med hans föräldrar. Det visade sig att pojken ofta sjöng hemma och föräldrarna var förvånad över det aldrig förekom när han befann sig i barngruppen.

Förskollärarna vid förskolan med den homogena barngruppen menar att deras syfte med att sjunga är att få en lugn stund, sitta ner tillsammans och att barnen ska lära sig att lyssna till andra. Vidare menar de att barnen tycker om att uppträda vid sångsamlingarna. Ytterligare ett syfte med att sjunga menar alla förskollärarna är att vid temaarbete förtydliga budskapet. De flesta av förskolorna har arbetat med teman såsom årstider, månader, djur, natur, färg och form.

Samtliga förskollärare menar att sjunga visor ingår i den dagliga verksamheten. Genomgående är att visor är ett inslag under samlingen på förmiddagen där barnen tillsammans med förskollärarna gör urvalet av visor. Detta för att barnen ska känna att de har ett inflytande över formen och innehållet av samlingen. En förskollärare hävdar dock att valet oftare är styrt av en vuxen. Enligt barnen så sjunger de inte bara vid samlingar utan även vid andra tillfällen, bland annat när de är ute eller lyssnar på CD. Men vid dessa tillfällen är oftast ingen pedagog närvarande. Förskollärarna samlar även barngrupperna på förskolans flera avdelningar till en gemensam sångsamling en gång i veckan. Vid dessa tillfällen hävdar förskollärarna att det är de som bestämmer vad som ska sjungas.

4.3 Urval av visor

Att både melodi och text är viktigt är förskollärarna överens om. Vid arbete med tema är det temats innehåll som styr vilka visor som sjungs. Alla förskollärare hävdar att de väljer sånger efter barngruppen för att barnen ska förstå vad de sjunger. Fyra av förskollärarna menar att få sånger är en fördel, speciellt med yngre barn, för att de ska lära sig texten ordentligt. Den förskola med en homogen barngrupp har tio återkommande visor, då de hävdar att små barn behöver upprepning. Mångkulturella förskolan erkänner att valet av visa ibland kan styras av en medryckande melodi som man kan göra rörelser till. Hanna anser att visan ska ha en enkel melodi samt en enkel text med motivation att det ska vara lätt för barnen att förstå.

Förskollärarna upplever att barnen tycker det är roligt med ”knasiga” sånger.

Barnen tycker ofta att det är roligt att sjunga knasiga sånger, där handlingen är upp och ner eller bak och fram. (Maud)

Vidare menar Maud att barnen är medvetna om att det är något som inte stämmer i texten. Bland annat gav hon ett exempel på en visa där karaktären i visan hade byxorna bak och fram samt gick baklänges. En annan visa som hon hävdar att barnen gillar är ”Krakel spektakel” där Krakel hänger och slänger i en gardin. Maud menar att barnen gillar visan på grund av att de vet att det inte är tillåtet att hänga i gardinen.

Barnen upplever att det är vid speciella tillfällen de får önska eller välja visor, i slutet på samlingarna eller om barnet är samlingsvärd⁵. Samtidigt kan noteras att barnen spontant upplever att det är ”fröken” som väljer sånger vid samlingarna, men vid närmare eftertanke menar de att de också får välja. När barnen får välja menar de att de ofta får dra eller välja ett kort med en bild som illustrerar visan. Detta var populärt bland barnen på mångkulturella förskolan.

Förskollärarna vid mångkulturella förskolan uttrycker hur svårt det är att få in nytt material till sångsamlingarna.

Vi har försökt att ta in nytt material, men det är svårt. Det tar för mycket tid. Jag lär mig lättare om någon sjunger för mig än om jag ska lära mig utifrån en bok med tillhörande CD. (Maja)

Vidare menar Maja att det är uppskattat när barnen lärt sig en visa hemma, av föräldrar, syskon eller kompisar, som de sedan lär ut i barngruppen.

4.4 Förståelse av textinnehåll

Alla sex intervjuade förskollärare upplever att barnen har en viss förståelse om vad visorna handlar om. Det framgår genom att barnen ställer frågor, främst om texten innehåller svåra ord.

⁵ Vid de dagliga samlingarna utses ett eller flera barn hjälpa pedagogen under samlingen.

Ibland så kommenterar de. Ett år till jul så sjöng vi en julsång där man slaktade grisen. Och varje gång vi skulle sjunga den så sa en flicka att hon inte ville sjunga den för att den var så hemsk. Då måste vi prata om det efteråt och då gick det bättre. Ibland tror jag att vi sjunger sånger som de inte förstår. Då säger de ingenting och då börjar man kolla det. Vi har börjat kolla om de förstår vad de sjunger. Upptäcker vi några konstiga ord i sångerna så frågar vi om barnen vet vad det betyder. Ibland kan man ju sjunga en sång och så frågar barnen ”vad betyder det?”. Ibland dyker det upp saker som barnen funderar på. (Maja)

Det finns ju sådana ord som man inte använder så mycket, som galosch till exempel, Petronella galosch. ”I vråna”, det vet dom inte vad det betyder heller, så då får man förklara. Nu kommer julsångerna snart, dom har mycket svåra ord. (Gertrud)

Vid intervjuerna ställde vi frågan om visor har plockats bort ur repertoaren på grund av att respondenterna anser att könsroller har framställts på ett ”gammeldags” vis. Genusförskolan har valt att ändra *Mors lilla Olle* till *Mors lilla Ulla*. Däremot framkom att originalvisans karaktär Olle hävdats vara ute med sin pappa medan Ulla var hemma med mamma. Vilket är förklaringen pedagogerna gav till barnen. Maud menar däremot att inte alla visor bör göras om eller tas bort utan istället tala med barnen om innehållet i texten.

Man kan inte ta bort alla sånger där könsroller framställs på gammeldags vis, eftersom det är en del av vårt kulturarv. Men man kan ju alltid prata om dem efteråt. Tanken kring textinnehållet finns. (Maud)

Det framkommer i barnintervjuerna att de helst väljer visor som handlar om djur. När vi bad dem ge exempel på vad djuren gör i visorna var de endast barnen vid den mångkulturella förskolan som gav svar och till dessa visor gjordes rörelser. Förutom djur gillade dessa två barn andra rörelsesånger. Bland annat *Klappa händerna när du är riktigt glad* med motivation att man blir glad då. Samma barn gav ytterligare ett exempel på en rörelsesång, *Tingelingetåget*. Barnet menade att visan handlade om ett tåg med släp där barnen får gå runt och flera deltagare får kliva på tåget.

5. Diskussion och slutsatser

Syftet med detta examensarbete är att undersöka medvetenheten hos några förskollärare och barn om framställande av könsroller vid visorna som sjungs. Till en början valde vi att kartlägga hur ofta det sjungs i förskolan. Utifrån det var avsikten att undersöka hur urvalet av visor sker samt om genusperspektivet finns i åtanke. Vidare ansåg vi att det var av stor vikt att undersöka hur mycket barnen förstår av det de sjunger. Ytterligare ett steg i studien var att granska förskollärarnas medvetenhet om vad barnen förstår.

5.1 Planerade tillfällen och spontan sång

Enligt Uddén (2004) är musiska samlingar med återkommande program viktigt, framförallt för yngre barn. Alla intervjuade förskollärare hävdar att samlingar med musik sker varje dag, men att visor bara är en del av samlingen. Däremot förekommer rena sångsamlingar en gång i veckan på alla tre förskolor. Förskollärarna och barnen menar att spontan sång bland barnen förekommer varje dag, både inne och ute. De menar också att dessa tillfällen bör tas till vara på lika mycket som de planerade sångsamlingarna. Men barnen hävdar att det oftast inte är någon annan vuxen närvarande när de sjunger vid andra tillfällen än samlingarna. Vid barnintervjuerna framkom dessutom att barnen väljer andra sånger när de sjunger själva, än de som sjungs på förskolan. De förslag vi fick var mer pop- och rock musik än de visor som traditionellt sjungs i förskolan. Vilket kan ligga till grund i att många barn upplever att en del visor som sjungs i förskolan innehåller svåra ord. Ytterligare en anledning kan vara att barnen upplever att visor hör till förskolans aktiviteter och att de hemma lyssnar på den musik som spelas på radio och tv. Därav väljer de hellre pop och rock-sånger vid det fria valet och spontana sångtillfällena. Pramling Samuelsson m.fl. (2008) menar att dagens barnmusik är starkt präglad av mediasamhället. Barnprogram på TV och radio förmedlar massor av musik och dessa visor och sånglekar menar de finns inom förskolans värld. Populära artister blir tidigt musikaliska förebilder och de olika barnprogrammen medverkar till ett omfattande lärande. Uddholm (1993) menar också att den reklam, med musik, som bombarderar oss ständigt påverkar oss alla på ett eller annat sätt. Reklam är som vi tidigare nämnt främst riktad till barn och dess jinglar florerar ofta bland barnen i förskolan.

5.2 Val av visor

Förskollärarna hävdar att de oftast är de som väljer visor vid de planerade sångtillfällena, utan att egentligen ha något argument varför. Vid barnintervjuerna framkom att även barnen spontant upplever att ”fröken” väljer visor, samt att de endast får välja vid speciellt tillfällen såsom i slutet på samlingen eller om de är samlingsvärd. Trots att barnen upplever att de inte hade inflytande över valet av visor så verkade de nöjda, som om de funnit sig i att det går till så. Eftersom samlingar ofta är lärarstyrda vet barnen vad som förväntas av dem samt finns en förväntan hos dem om vad som ska hända. Rubinstein Reich (1996) menar att barnen är medvetna om samlingens olika inslag, innehåll och form. Olika teman, såsom växter, djur, kroppen, årstider och högtider är vanligt förekommande inslag enligt ovannämnda författare och dessa återknyts även i valet av visor. I studiens intervjuer menar förskollärarna att vid arbete med tema är det temats innehåll som styr valet, men vidare menar förskollärarna att visorna ska anpassas efter barngruppen på så sätt att visorna känns meningsfulla och att barnen förstår vad de sjunger. Enligt Uddén (2004) är det av stor vikt att barnen förstår

ungefär detsamma och ju mindre barnen kan av gemensamma visor desto viktigare är det att arbeta med små grupper så att man kan få närkontakt. Fyra av de intervjuade förskollärarna menade att få sånger är en fördel, speciellt för yngre barn, för att de ska lära sig texten ordentligt. Frågan är om texten och uttalet i sig är det viktiga eller om barnen verkligen ska förstå budskapet i visan. Vidare menar Uddén att texter och begrepp lärs in via rytmer och melodi utan att kanske ha någon djupare mening. Ibland menar förskollärarna att en medryckande melodi, som man kan göra rörelser till, styr valet av visa.

Enligt Trolle (1982) kan målade kort användas för att illustrera en visa, vilket är vanligt förekommande på förskolor. Trots att Trolles *Musik med smått folk* kom ut för 27 år sedan används fortfarande målade kort väldigt ofta enligt de intervjuade barnen. De upplever att de får välja eller dra ett kort som illustrerar en visa och alla barn är då medvetna om vilken visa som gäller. Enligt Eilard (2008) framkommer underordnade minoritetskategorier, såsom barn, invandrare, kvinna och dominerande majoritetskategorier, såsom vuxen, svensk, man både symboliskt i texter eller i den sociala verkligheten. De bilder som används för att illustrera en visa kan alltså bidra ytterligare till att synsättet kring vad flickor respektive pojkar traditionellt bör göra förstärks istället för att motverkas.

5.3 Förskollärarnas genusmedvetenhet i visor

Alla intervjuade förskollärare ansåg sig ha kunskap om genus och hävdar att "tänket" finns. Men att omvandla teori i praktiken är inte alltid det lättaste. Vi menar att de flesta studier kring genusområdet har riktats mot bemötande av barn i tamburen, vid maten samt i leken. Vilket styrks av de arbetsätt som presenterats i våra intervjuer med förskollärarna. Fyra av förskollärarna menar att de inte granskat visor ur ett genusperspektiv. Genusförskolans pedagoger menar att de har gjort om visor som haft ett icke jämställt budskap. Bland annat hade visan om *Mors lilla Olle*, som vi tidigare nämnt, ändrats till *Mors lilla Ulla*. Med avsikt att framhålla flickor mer, efter att de uppmärksammat att pojkar oftare förekommer i böcker och visor. Vi reagerade på att förklaringen till barnen om var Olle befann sig, var ogenomtänkt. Olle hävdades vara ute med sin pappa, medan Ulla var hemma med mamma, vilket ger dubbla budskap. Tanken var att framhålla flickor men som Eidevald (2009) menar stärktes snarare de traditionella könsrollerna istället för att motverka dem. Som Ambjörnsson (2007) anser förekommer ofta medvetna feministiska handlingar i gruppen elever. Vilket vi hävdar är ett av de första stegen i att arbeta medvetet inom genusområdet. För att arbetet med genus ska ske naturligt krävs en oerhörd kunskap och medvetenhet. Förskollärarna på genusförskolan menar att det är en ständigt pågående process att arbeta med genus och de hävdar att de just har börjat. En av förskollärarna vid den mångkulturella förskolan anser dock att inte alla visor där könsroller framställs på ett gammaldags vis bör göras om eller tas bort. Hon menar att det är en del av vårt kulturarv och att det bör bevaras. Vidare menar hon att samtal kring texten bör förekomma. Likt Nichols och Honig (1997) menar hon att visor kan ge kunskap om andra kulturer, på samma sätt som äldre visor kan ge kunskap om hur historien har förts framåt.

5.4 Vad uppfattar barnen?

Alla sex intervjuade förskollärare upplever att barnen har en viss förståelse om vad visorna handlar om. De framgår genom att barnen ställer frågor, främst om texten innehåller svåra ord. Enligt Uddén (2004) ska alltid svåra ord och begrepp förklaras, medan Trolle (1982) menar att om en visa har många svåra ord kan de till en början trallas för att lära sig den nya

sången. Vidare hävdar Uddén (2004) att det är först senare i utvecklingen som barn förstår en texts hela innebörd. Det är först när barnen börjar behärska språket som de kräver förklaringar av texterna och samtala om vad de begriper. I motsats till Trolle (1982) som menar att målade kort kan användas för att illustrera en visa hävdar Uddén (2004) att föremål eller fotografier kan användas för att fördjupa förståelsen. När barnen börjar behärska språket finner de utmaningar i att sjunga språkligt rikare visor, gärna tokiga vistexter där språkförståelsen sätts på prov. Vilket forskolläraren Maud håller med om och hon hävdar att barnen är medvetna om att det är något i visan som inte stämmer.

Av intervjuerna med barn bad vi dem berätta vad visorna, som de sjunger på förskolan, handlar om. De kunde endast återberätta visorna med rörelser till. Enligt Annerstedt m.fl. (2002) finns det ett tydligt samband mellan rörelse och utveckling av tänkande. Genom att de använder flera av sina sinnen utvecklar de sin kognitiva förmåga, vilket gör att de utvecklar förståelse för sig själv och sin omgivning. Kognitiv utveckling hos barn innebär att de utvecklar förmågan att tänka, utvärdera och lösa problem. Vidare menar Annerstedt m.fl. att det handlar om rationella processer och om processer som gäller fantasi, språk, resonemang, minne och föreställningar, som är förenade med känslö- och motorisk utveckling.

Det finns svårigheter med att upptäcka i vilken grad barn blir påverkade av de könsroller som visor framställer, då dessa inte alltid framträder så tydligt. Dessutom framställs de traditionella könsrollerna på flera håll i samhället och det är svårt att avgöra hur stor del barnen blir påverkade av just visor. Som Josefsson (2005) menar sitter de sociala och kulturella mönstren för manligt och kvinnligt så djupt i oss att de kan verka naturliga. Maud gav exempel på visan *Lille katt*, som ofta sjungs i förskolan, som framhåller en fadersgistalt som stark och viktig, medans modern i visan framhålls som söt. Vid våra besök på förskolorna har vi tittat i de visböcker som de använder och upptäckt att det är vanligt förekommande med liknande framställningar i andra visor.

5.5 Avslutande reflektioner

Av studiens tunna resultat kan olika slutsatser dras. Som vi tidigare nämnt fann vi ingen tidigare forskning inom ämnet visor ur genusperspektiv under vår litteratursökning. Detta bidrog till att kunskap fick sökas inom de olika områdena. Som de intervjuade pedagogerna menade har arbete kring genus förekommit i verksamheten, men endast genusförskolan har granskat visor ur ett genusperspektiv. Kan detta bero på bristande forskning inom ämnet? Ur den synpunkten har denna studie bidragit till att synliggöra ytterligare en aspekt på könsrollers framställning för barn och genom det ökat förståelsen för problematiken i att bryta mönster, förändra och ifrågasätta värderingar och normer. En annan orsak till att resultatet blev tunt kan bero på intervjuguidens utformning.

5.6 Vidare forskning

För att tydligare utveckla och synliggöra problematiken kring könsrollers framställning, skulle nästa steg kunna vara att utföra textanalyser på de visor som sjungs i förskolan samt de bilder som används för att illustrera visorna.

Referenser

- Ambjörnsson, F. (2007). *I en klass för sig*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Annerstedt, C. Hansen, K. & Langlo Jagtoien, G. (2002). *Motorik, lek och lärande*. Göteborg: Multicare Förlag AB.
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Trelleborg: Liber ekonomi AB.
- Connell, R. W. (2003). *Om genus*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB.
- Dahlberg, C. (2009). *Lärandets sångsamling – En studie om vilket språkligt lärande som är möjligt i förskolans sångsamling*. Högskolan i Skövde. Skövde.
- Davies, B. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber AB.
- Doverborg, E. & Pramling Samuelsson, I. (2000). *Att förstå barns tankar*. Stockholm: Liber AB.
- Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare – att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Jönköping Universitet. Jönköping.
- Eilard, A. (2008). *Modern, svensk och jämställd*. Malmö högskola. Malmö.
- Granberg, A. (1999). *Småbarnsmetodik*. Stockholm: Liber AB.
- Hirdman, Y. (2001). *Genus – om de stabila föränderliga former*. Malmö: Liber AB.
- Josefsson, H. (2005). *Genus – hur påverkar det dig?* Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Lilliestam, L. (2006). *Musikliv – Vad människor gör med musik – och musik med människor*. (Skrifter från Institutionen för musikvetenskap, Göteborgs Universitet, nr 82). Göteborg: Bo Ejeby Förlag.
- Lindeborg, R. (2005). *Örats skolning. Radiokonservatoriets och musikhörsalens verksamhet*. Skrifter från Centrum för musikpedagogisk forskning nr. 7. Stockholm: KMH förlaget.
- Lpfö98. *Läroplan för förskolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Løkken, G. Haugen, S. & Røthle, M. (2005). *Småbarnspedagogik – Fenomenologiska och estetiska förhållningssätt*. Stockholm: Liber AB
- Nationalencyklopedin. (2009). <http://www.ne.se/genus/1065117> (090818)
- Nationalencyklopedin. (2009) <http://www.ne.se/sok/sang> (090818)
- Nationalencyklopedin. (2009) <http://www.ne.se/visa> (090818)

Nichols, B. & Honig, A. (1997). Music teaches children about themselves and others. *Early childhood education journal*, Vol. 24, No 4, s. 213-216.

Pramling Samuelsson, I. Asplund Carlsson, M. Olsson, B. Pramling, N. & Wallerstedt, C. (2008). *Konsten att lära barn estetik*. Nordstedts Akademiska Förlag.

Rubinstein Reich, L. (1996). *Samling i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Simeonsdotter Svensson, A. (2008). *Den pedagogiska samlingen i förskoleklassen*. Göteborgs studies in educational sciences nr. 274.

SOU 2004:115. *Den könade förskolan – om betydelsen av jämställdhet och genus i förskolans pedagogiska arbete*. Statens offentliga utredningar. Stockholm.

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Svaleryd, K. (2003). *Genuspedagogik*. Stockholm: Liber AB.

Theorell, T. (2009). *Noter om musik och hälsa*. Karolinska Institutet University Press.

Thurén, B-M & Sundman, K. (1997). *Kvinnor, män och andra sorter*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Trolle, G. (1982). *Musik med smått folk*. Kristianstad: Kristianstads Boktryckeri AB.

Trost, J. (1993). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur AB.

Uddén, B. (2004). *Musisk pedagogik med barn*. Stockholm: Studentlitteratur AB.

Uddholm, M. (1993). *Pedagogen och den musikaliska människan*. Mölndal: Förlaget Lutfisken.

Varkoy, O. (1993). *Varför musik?* Hässelby: Runa Förlag AB.

Bilagor

Bilaga 1 – Informationsbrev

Gävle 1 oktober 2009

Till föräldrar/vårdnadshavare

Ditt barn har valts ut att delta i en intervjustudie gällande barns förståelse för innehållet i visor som sjungs i förskolan. Med anledning av att visor används i den dagliga verksamheten i förskolan vill vi undersöka medvetenheten hos både pedagoger och barn kring visors innehåll, främst ur ett genusperspektiv. Studien riktar sig till barn och förskollärare vid tre förskolor i Gävleborgs län. Undersökningen ingår i vårt examensarbete i lärarutbildningen.

Studien genomförs med barnintervjuer i grupp och enskilda intervjuer av förskollärare. Undersökningen är helt anonym och frivillig. Barnets svar kommer ej att kunna kopplas till den enskilda individen och allt material behandlas konfidentiellt. Intervjuerna kommer att genomföras under vecka 43.

För att Ditt barn ska få delta behöver vi din underskrift på medföljande talong nedan. Vänligen återlämna talongen med underskrift till förskolan senast 14 oktober.

Med vänlig hälsning

Anna Hanold
Tel: xxxxx
E-mail: xxxxx

Frida Eriksson
Tel. xxxxx
E-mail: xxxxx

Handledare:
Bengt Nilsson
Tel. xxxxx
E-mail: xxxxx

Ja, jag godkänner att mitt barn deltar i en intervjustudie där syftet är att lyfta barns tankar kring innehållet i visor.

Förälders/vårdnadshavares underskrift

Nej, jag vill inte att mitt barn deltar i studien. (kryssa i rutan)

Bilaga 2 – Intervjuguide

Förskollärare

- Hur länge har du varit verksam förskollärare?
- Hur gammal är du?

- Hur ofta sjunger ni visor på förskolan?
- Vem väljer vilka visor som ska sjungas?
- Får barnen välja visor? Ge exempel på när, hur, varför.
- Vad är ert syfte med att sjunga på förskolan?

- Vad tycker du är viktigast i en visa? Textinnehållet eller melodin?
- Upplever du att barnen förstår texten eller lägger något värde i det de sjunger?

- Har du någon fortbildning inom genusområdet?
- Hur har det påverkat dig?
- Hur har det använts?

Barnen

- Hur gammal är du?

- Hur ofta brukar ni sjunga på förskolan? Ge exempel på när.
- Vem väljer vilka sånger ni ska sjunga?
- Får ni välja sånger ibland?
- Vilka väljer ni då? Ge exempel. Berätta varför de är bra.

- Kan ni berätta vad sångerna handlar om som ni brukar sjunga?

- Brukar du sjunga hemma? Vad sjunger du då? För vem?